WYNIA'S WEEK

Nederland werkt stilletjes aan een toekomst mét gas

Posted on 17 april 2021 by Gastauteur

Wendelmoet Boersema schreef het pas verschenen boek 'Gronings Goud – over de macht van het gas en de rol van Rusland'. Op uitnodiging van Wynia's Week selecteerde ze enkele fragmenten die een onthullend beeld schetsen van de warme betrekkingen tussen gasland Rusland en gasland Nederland.

door Wendelmoet Boersema

'Gronings Goud' is het verhaal over de macht van het gas. Van Groningse akkers tot Siberische toendra's volgde ik +het spoor van de oliemensen die Nederland aan het gas brachten, de opkomst van gas in Europa en de rol die de Russen daarin speelden.

Het zijn verhalen over de warme relaties tussen de topmannen uit de gaswereld en de machthebbers in Den Haag en het Kremlin, hoe de belangrijkste deals tot stand kwamen ondanks grote politieke spanningen. Langzamerhand wordt duidelijk dat Nederland misschien wel van het gas af wil, maar dat nog lang niet kan.

Nederland wil niet van het gas af

De wens van Nederland om een hoofdrol te blijven spelen in de wereld van het aardgas, heeft een lange voorgeschiedenis. In het boek volgen we het spoor terug aan de hand van persoonlijke geschiedenissen, van de man die de eerste grote exportcontracten van de Gasunie in Europa voor elkaar krijgt, tot de Gasunie-topman die het eerste grote contract sluit met Gazprom in de woelige jaren negentig, als de Sovjet-Unie net uit elkaar is gevallen.

Nederland blijkt een van de belangrijkste ambassadeurs van Russisch gas, tegen de achtergrond van het dramatische einde van de eigen gaswinning in Groningen. Het komende decennium zal de import van Russisch gas zelfs nog verdubbelen.

Wendelmoet Boersema

Het onderstaande fragment uit 'Gronings Goud' gaat over het krachtenspel rond Nord Stream. Deze gasleiding is de eerste rechtstreekse verbinding tussen Rusland en een West-Europees land, Duitsland. Een pijp die essentieel is in de strategie van de 'gasrotonde', waarmee Nederland haar machtige positie op het gebied van gas wil continueren.

Op papier steunt Nederland vanaf het begin van deze eeuw het Europese streven om minder afhankelijk te worden van Rusland. Ook de omslag naar duurzame energie krijgt steeds meer aandacht van de beleidsmakers. Maar in de praktijk trekt Nederland net als Duitsland zijn eigen plan, voor een toekomst mét gas.

Nederlandse ministers in het Kremlin

In het Kremlin zien ze in de jaren nul van deze eeuw de Nederlandse ministers regelmatig langskomen, met in hun kielzog de topmannen van de energieconcerns. Misschien lijken ze ook wel op elkaar, de Nederlandse en de Russische *gazoviki,* in hun argwaan tegenover de liberalisering van de gasmarkt, in hun weerstand tegen de Brusselse invloed en in hun strijd om de macht van het gas in stand te houden. Ze begrijpen elkaar, ook al zullen er in de loop der tijd barsten in de vriendschap ontstaan. Net als in de Groningse huizen, maar dat gegeven speelt lange tijd nauwelijks een rol. Een land zonder gas kan niemand zich nog voorstellen.

Met de recente Amerikaanse lobby en sancties tegen Nord Stream is het haast niet meer voor te stellen, maar er was een tijd dat Europa en vooral Nederland deze gaspijp graag zag komen. Rusland lag voortdurend overhoop met Oekraïne, het grootste doorvoerland van gas naar Europa. De gasoorlog tussen beide landen in 2009 gaf Nord Stream de wind in de zeilen. Lees hieronder hoe dat een Gasunie-topman tot in de datsja van president Vladimir Poetin bracht. Het is een fragment uit hoofdstuk 5 van mijn boek.

Toen Poetin de gaspijp sloot

Het is nieuwjaarsdag 2009, tien uur 's ochtends. De meeste Russen en Oekraïners liggen hun feestroes uit te slapen als een dienstbevel vanuit het Kremlin zijn weg vindt naar de controlekamers langs de Broederschaps-pijplijn. Knarsend komt de gastoevoer naar Oekraïne tot stilstand. President Poetin heeft zijn dreigement uitgevoerd.

Voor Rusland is de maat vol: Oekraïne heeft zijn gasschulden opnieuw te hoog laten oplopen. Liefst 2,4 miljard dollar staat Kiev volgens Moskou in het rood, al heeft Kiev in december op het nippertje 1 miljard dollar voldaan. Het is niet genoeg. Rusland heeft dringend contanten nodig. Het land lijdt onder de wereldwijde financiële crisis. Hongarije, Roemenië en Polen voelen de tekorten het eerst. De Russen zeggen dat de leveranties aan Europa niet in gevaar hoeven komen, tenzij Oekraïne dit gas voor eigen gebruik aftapt.

Het is hartje winter, in grote delen van Europa hangen de ijspegels aan de daken. Op 6 januari stopt Poetin de gasexport naar Oekraïne helemaal. In Servië, Bulgarije en Bosnië zitten honderdduizenden mensen zonder verwarming. In zeventien landen hebben ze last van de gastekorten, van Frankrijk tot Turkije. Vooral de westelijke Balkan is het slachtoffer. In Hongarije moet autofabrikant Suzuki een fabriek stilleggen. Roemenië roept de noodtoestand uit.

In de boardrooms van het Duitse energieconcern E.ON en het Italiaanse Eni, de belangrijkste afnemers van het Russisch gas, grijpen ze in paniek de telefoon en bellen naar Gazprom. Wat doen jullie nu? – vragen ze aan Miller. In Brussel komt met spoed een crisisteam bijeen. Gestreste ambtenaren berekenen hoeveel voorraden er nog zijn, en wat er in de opslag zit.

Lankhorst van GasTerra belt driftig mee. Hij spreekt met de Duitsers af wat meer te leveren, zodat de Duitsers minder hoeven af te nemen uit het Oosten, de Fransen en Belgen krijgen voor de zekerheid ook extra Nederlands gas. Oekraïne kan in de Europese gaswereld niet meer op veel sympathie rekenen. Men vindt dat het land al jaren te weinig voor Russisch gas betaalt, terwijl Europa meer moet afrekenen.

In Groningen krijgt Ben Warner die paniekdag om halfacht ’s ochtends z’n eerste telefoontje en vervolgens houdt het de hele dag niet meer op. Europese media, zelfs Russische persbureaus, willen van hem weten of de Nederlanders kunnen bijspringen en wat er eigenlijk aan de hand is. Warner vertelt wat hij weet van het bekende draaiboek: Europa kan het bij halvering van de toevoer een paar weken uithouden. Over politiek mag hij niet praten, wel over gasvolumes.

Moskou en Kiev beginnen ondertussen met vingerwijzen. In het Kremlin voeren Poetin en Miller een toneelstukje op, zoals ze vaak op het Russische tv-journaal doen: Poetin die aan de ene kant van het bureau het probleem op tafel legt en kortaf beveelt het op te lossen, terwijl de bezoeker tegenover hem belooft snel een oplossing te vinden. Aleksandr Medvedev van Gazprom Export zegt in Londen dat

hij 'geschokt' is dat Oekraïne gas steelt dat bestemd is voor Europa. We kunnen daarom niet anders dan de export geheel stoppen, beweert hij.

Kiev ontkent diefstal met klem, maar dat wordt in Europa maar half geloofd.

Volgens de Russen krijgt Kiev 'orders' uit de Verenigde Staten. De warme belangstelling van Oekraïne voor de Navo en de Europese Unie zit de Russen dwars.

De Duitse bondskanselier Angela Merkel belt dezelfde dag met Poetin. Ze vraagt ook Schröder, haar voorganger die nu bij het concern van de Nord Stream zit, te bemiddelen met het Kremlin. Op 8 januari is er een parlementaire hoorzitting over de gasoorlog in Brussel. Een Bulgaarse Europarlementariër klaagt dat zijn land door het onverantwoordelijke Rusland' gegijzeld is.

Op 9 januari lijkt er een deal te zijn. Op maandag 12 januari hopen ze nog steeds op een deal. In het oosten van Europa vriezen enkele mensen dood in hun flats.

Op vrijdagavond 16 januari bezoekt Poetin Merkel in Berlijn. De bondskanselier geeft hem een officiële waarschuwing: we zullen jullie niet langer automatisch als betrouwbare leverancier beschouwen. Diezelfde dag is de Europese Commissie zover dat ze dreigt haar 'hele relatie' met Rusland te herzien als er geen oplossing wordt gevonden.

Pas als de Oekraïense premier Joelia Timosjenko en Poetin op 18 januari samen tot diep in de nacht in Moskou de zaak bespreken, komen ze eruit. Oekraïne gaat meer betalen voor zijn eigen gas – het land krijgt voortaan slechts 20 procent korting ten opzichte van Europa. De deal zal Timosjenko, die in het verleden persoonlijk veel geld heeft verdiend met schimmige gasbedrijven, lang worden nagedragen.

Op dinsdag 20 januari om halfelf 's ochtends Moskouse tijd gaat de gaskraan weer open. 36 uur later stroomt het gas tot grote opluchting van iedereen Europa weer in.

Brussel wil nu 'energieveiligheid'

De Russen blijken in hun eigen voet te hebben geschoten. In Brussel staat vanaf die koude januarimaand energieveiligheid bovenaan iedere agenda. Hypocriet of niet: nu de West-Europese lidstaten voor het eerst zelf de gevolgen van een gasoorlog hebben gevoeld, maken ze zich pas echt zorgen over hun grote afhankelijkheid van

Rusland. In Groningen bij de Gasunie balen ze. Het imago van gas als betrouwbare energiebron – en van Rusland als stabiele leverancier – is geschonden.

Volgens Lankhorst van GasTerra heerst er vooral onbegrip over het drieste handelen van de Russen. Maar de echte verliezer van de gasoorlog is Oekraïne. Het land krijgt voortaan miljarden aan transportkosten minder. De deels terechte beschuldigingen van gasdiefstal hebben bovendien het imago van Oekraïne als betrouwbaar doorvoerland verzwakt.

Zowel Rusland als de Europese Unie werken nog harder aan alternatieve verbindingen om Oekraïne heen. Opnieuw volgt Nederland eerder de Russische koers dan die van Brussel. De favoriete alternatieve verbinding van de Europese Unie is de Nabucco, onderlangs door Turkije en dan omhoog door de Balkan.

Met de Nabucco-pijp wil Europa twee vliegen in één klap slaan, omdat hij niet in Rusland begint én niet over door Rusland gedomineerd grondgebied loopt.

Nederland zet mét Rusland en Duitsland zijn kaarten op de Nord Stream, omdat die in het voordeel is van de Nederlandse gasrotonde. Ze blijven bij hun verhaal dat deze gaspijp de afhankelijkheid van Rusland juist vermindert. Om dat argument kracht bij te zetten, komt er een hele operatie op gang om een gasstroom van west naar oost technisch mogelijk te maken, mocht Rusland de kraan door Oekraïne nogmaals dichtdraaien.

De Russen willen daarnaast aan de zuidflank van Europa om Oekraïne heen, met een nieuwe pijp die door de Zwarte Zee naar Bulgarije loopt. Het is alsof ze hun eigen mega-gasrotonde bouwen, met een noordelijke én een zuidelijke tak om Oekraïne heen. En alsof die barre gasoorlog nooit heeft plaatsgevonden, tekent Gazprom een paar maanden later met Italiaanse, Duitse en Franse gasconcerns een miljardencontract voor deze South Stream.

De Nederlandse baas van een Russische gaspijp

Nederland heeft weinig te maken met de South Stream, maar toch heeft de pijpleiding een Hollands tintje. Begin 2010 loopt Marcel Kramer, dan nog topman van de Gasunie, in de supermarkt als zijn mobiel afgaat. Aan de lijn is de persoonlijke assistent van Poetin. Of hij vanavond of morgen naar Rotterdam Airport kan komen. Er staat een vliegtuig op hem te wachten. De Russische premier wil hem graag spreken.

Kramer durft het zelfs vele jaren later haast niet hardop te zeggen, maar de auto die hem op het Moskouse vliegveld opwacht, rijdt regelrecht naar Poetins datsja.

In 2018 zal minister Halbe Zijlstra struikelen over het verzonnen verhaal van zijn bezoek aan deze datsja, waar Poetin alleen hoog bezoek ontvangt. Maar Kramer zit er echt. Voor het oog van de camera's van de Russische media bedankt Poetin hem uitgebreid voor zijn inspanningen voor de Nord Stream. Hij prijst de goede relatie die Rusland en Nederland op het gebied van energie onderhouden.

Als de camera's vertrokken zijn, heeft Poetin een vraag aan Kramer. Of hij topman wil worden van het concern dat de South Stream gaat bouwen. Drie kwartier praten de mannen met elkaar, onder vier ogen. Poetin is nieuwsgierig. Hoe beziet West-Europa de komst van de South Stream? Hij verzekert Kramer dat het Rusland er niet om te doen is Oekraïne te 'wurgen'. Dan zou ik een slechte staatsman zijn, zegt hij, dat is niet in het belang van Rusland. Kramer zegt toe.

In september 2010 gaat Kramer aan de slag. Het valt hem niet mee. Als een diplomaat is hij de hele tijd op reis door de regio, van Griekenland en Turkije tot Bulgarije en Kroatië. Zijn bezoeken aan ministeries blijven niet onopgemerkt: voor of na zijn komst klopt telkens de Amerikaanse ambassadeur op dezelfde deur, om Kramers pleidooi te ontkrachten. De Verenigde Staten zijn fel tegenstander van de South Stream, net zoals ze dat van de Nord Stream zijn. De VS steunen daarentegen het Nabucco-project.

Kramer staat op goede voet met Miller van Gazprom, die hij als een vriend beschouwt. Het gaat hard tegen hard in het spel om de pijpleidingen. Uiteindelijk zijn het niet de Amerikanen, maar de Europese regels die de South Stream de nek omdraaien.

Nord Stream wint van South Stream

Anders dan de Nord Stream krijgt de zuidelijke pijp geen Europese uitzonderingsstatus. Gazprom moet dus eerst voldoen aan de splitsingseisen: dat de leverancier van het gas niet tegelijkertijd eigenaar van de pijp mag zijn. Maar Gazprom is niet van plan zich zo op te delen. De Europese Unie verklaart daarom de contracten die Bulgarije, Griekenland, Oostenrijk en nog drie andere landen met de Russen hebben gesloten ongeldig.

Bulgarije en de andere voorstanders van de South Stream zijn woedend. Waarom

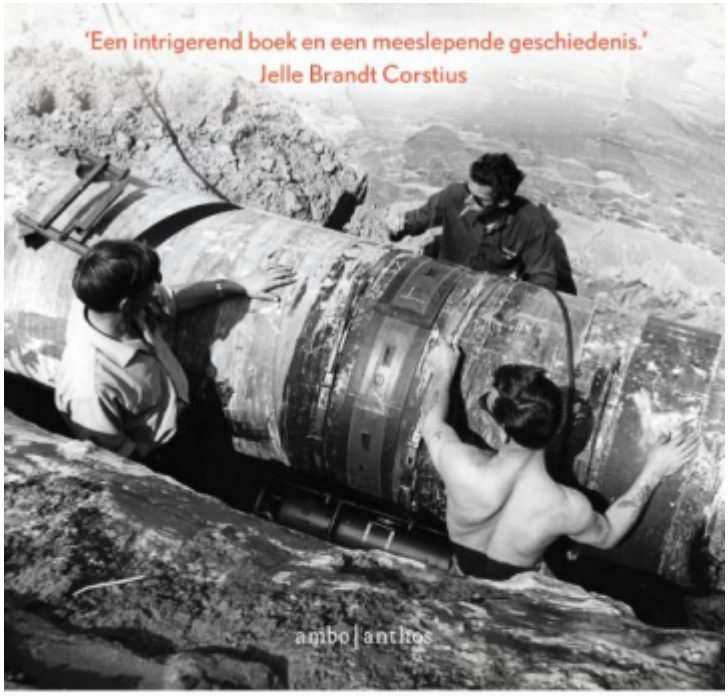
mag Duitsland in het noorden met de Nord Stream wat zij in het zuiden niet mogen? De Duitse Eurocommissaris Oettinger voor Energie moet het uitleggen. Hij zegt dat er aan de uitzonderingstatus voor de Nord Stream een 'zorgvuldige analyse' vooraf is gegaan.

Voor Gazprom is het onverteerbaar dat Europese regels hun gaspijp ter waarde van 8 miljard dwarsbomen. Kramer herinnert zich een onderhoud tussen Oettinger en Miller waar de vonken vanaf vliegen. Er vallen woorden 'waar je honderd jaar geleden een wereldoorlog om zou beginnen'.

Als Kramer vertrekt bij de South Stream in 2013 is het project in zijn oorspronkelijke vorm ter ziele, er is nog niets gebouwd. Er komt eerst een kleinere pijpleiding naar Turkije, de Turkish Stream. De EU trekt ook de stekker uit Nabucco. Die blijkt lastig te financieren en landen als Azerbeidzjan zijn onder Russische druk nauwelijks bereid gas te leveren. In plaats hiervan komt er een kleiner pijpleiding door Turkije naar Italië.

Voorlopig is de Nord Stream de winnaar. Een grote groep mannen plus bondskanselier Merkel drukt op 8 november 2011 lachend op een knopje in het winderige en koude Duitse havenstadje Lubmin. Ze zetten daarmee de gaspijp officieel in werking. Premier Rutte is erbij, de president Dmitri Medvedev, de Franse premier Fillon, Eurocommissaris Oettinger, Miller van Gazprom en natuurlijk oud-bondskanselier Schröder. Door Oekraïne zal eind 2013 nog maar de helft van de Europese import stromen, de nieuwe pijp levert ongeveer een derde van al het Russisch gas aan Europa.

Wendelmoet Boersema, Gronings Goud – over de macht van het gas en de rol van Rusland. Uitgeverij Ambo/Anthos, 21,99 euro, e-book beschikbaar, luisterboek verschijnt half mei. Meer informatie: HIER

'Een intrigerend boek en een meeslepende geschiedenis.'
Jelle Brandt Corstius
ambo|anthos

WENDELMOET BOERSEMA
GRONINGS GOUD
OVER DE MACHT VAN HET GAS EN DE ROL VAN RUSLAND